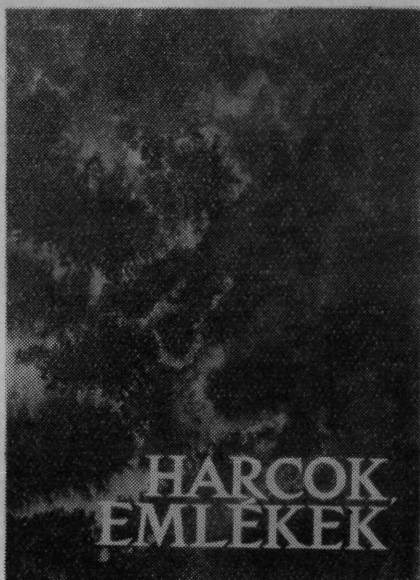

HARCOK, EMLÉKEK

(Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1969. 428 o.)

Gyakran elhangzik napjainkban — vád vagy figyelmeztetés formájában —, hogy az új generáció túl megbocsátó a múlt bűneivel szemben, mert nem tudja mi az a háború, nem tudja mi a náciizmus. Feltevődik a kérdés: milyen ismeretekből merítsen ez a generáció, hogy ugyanúgy tudja megítélni és gyűlölni a hitlerizmust, mint azok, akik saját bőrükön tapasztalták az embertelenségét és abszolút antihumanizmusát.

A történelmi ismeretek jó alapot adhatnak ehhez. Ezen belül is különösen értékesek azoknak a résztvevőknek a

visszaemlékezései, akik aktív részesei voltak az antifasiszta ellenállásnak. Ezek a visszaemlékezések amellest, hogy a dokumentum erejével hatnak, megmutatják a cselekvő embert is a maga teljességében.

Ebben a kötetben 36 volt ellenálló emlékezik vissza a fasizmus ellen vívott harcra. Ezek az emberek különböző frontokon, más-más eszközökkel és különböző formában tevékenykedtek.

A tevékenység tartalmán és megítélésén érdemes elgondolkodnunk. A magyar történelem — ezenbelül az antifasiszta ellenállási mozgalom is — számos hőst, mártírt tart számon, teljes joggal. Nem egy recenzió feladata azt kutatni, milyen okok játszottak közre abban, hogy a párt és az ellenállás mártírjai az elmúlt 25 év alatt már-már a hétköznapi embertől elidegenedett hősök lettek. Örök igazság az, hogy szeretni és magunkhoz közel érezni csak azt lehet, akit ismerünk is. A mártírokból egy korosztály számára, kis túlzással szinte azt lehetne mondani, hogy szobrok és utcanevek lettek. Mindkettő az utókor tiszteltetése, amely egyben eltávolodás is az embertől. Igaz — felsorolásom majd-hogynem ötletszerű — Marx, Engels, Lenin, Kossuth vagy éppen Petőfi szintén kaptak szobrot, de ők nemcsak mint történelmi hősök élnek a köztudatban. Kiváló munkák sora amellest, hogy munkásságukat tudományosan értékeli, emberközelbe is hozza őket, és tevékenységüket nemcsak abszolút, hanem emberi mértékkel is felmérte. Ságvári, Schönherz, Rózsa, Pataki esetében — s lehetne még a neveket sorolni — ez a folyamat törést szenvedett. Azok az emberek, akik életüket és tevékenységüket

tekintve legközelebb lehetnének hozánk, távolabb vannak, mint a XIX. század nagyjai. Ideje lenne a velük s magunkkal szembeni tartozást végre kiegyenlíteni.

A probléma ma élő való, s ennek következménye több szempontból is súlyos. Az egyik problémakört a fentiekben megpróbáltam jelezni. A másik legalább ennyire égető.

Kiindulási pontom adott. Az ellenállás hősei emberi tulajdonságokkal kellőképpen nem felruházva egy aspektusból szobrok, más aspektusból viszont mértékek. A most megjelent könyvvel kapcsolatban félelmem ebből fakad. Vajon az olvasó hogyan érti meg, hogy a visszaemlékezések írói a szó legnemezebb értelemben ellenállók voltak, amikor az ellenállóról kialakult kép és a visszaemlékezésekből adódó kép között mind történeti, mind emberi szempontból alapvető különbségek vannak. Míg eddig a megjelent munkák szinte kizárólagosan az olvasó értelmére akartak hatni, addig ez a könyv — s ebben látom a könyv egyik negatívumát — túlságosan bízik az olvasásból fakadó élmény erejében. A szerkesztők az előszóban hivatkoznak ugyan a témával kapcsolatban megjelent tudományos munkákra, feltételezve a komplex olvasási folyamatot. Véleményem szerint ez, éppen az olvasó ismeretében nem járható út és sokkal sikeresebb lett volna, ha egy bő előszó erejéig történetileg is elemzik a visszaemlékezésekből sajátosan tükröződő korszakot.

A visszaemlékezések ereje a könyv kétségkívül legnagyobb értéke. Az embernek szinte eláll a lélegzete, amikor Bethlen Oszkár vagy Balogh István visszaemlékezését olvassa. Szinte hihetetlen, hogy emberek képesek voltak ilyen elhivatottsággal és elszántsággal a halál állandó, dermesztő lehelete mellett tevékenykedni és az életük mentése mellett szervezetten harcolni szinte kilátástalan körülmények között.

Majdnem mindegyik visszaemlékezés-re jellemző az a közvetlen és valóban a valóságot visszaadni szándékozó akarat, amely feledtetni tudja az itt-ott felbukkanó stiláris hibákat. Látszik és érezhető, hogy a visszaemlékezők életük egy-egy szakaszát akarták nemcsak bemutatni, hanem adni is az olvasóknak, s ez sikerült.

Igen értékes több szempontból is Darvasi István írása. Köztudott, hogy az általános lengyel szimpátia következtében

a lengyel ellenállási mozgalom története különös érdeklődést vált ki hazánkban. Az sem titok — s ennek tápot adott Wajda ragyogó filmje, a Csatornában, valamint a Hamu és gyémánt —, hogy a Varsói felkelés is sok tisztázatlan problémát jelent a magyar olvasók egy részének. Darvasinak sikerült a szubjektív élményt az értékeléssel jól ötvözve segítséget nyújtani a tájékozódni kívánó olvasó számára.

Szerkesztői telitalálat volt Darvasi visszaemlékezése előtt közölni Gallai Ervin: „Fegyverrel Lengyelország felszabadításáért” címet viselő írását.

Végiglapozva a visszaemlékezéseket, jólesően nyugtázhatjuk, szép számmal akadtak magyarok Európa minden táján, akik kivették részüket a fasiszmus elleni harcban.

Ez a kötet közöl visszaemlékezést a Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország, Jugoszlávia, Franciaország, Belgium és Dánia területén folytatott partizánharcokról, amelynek magyar részesei voltak.

Igen érdekes Világi Zoltán: „Magyar ellenállók Dániában” című írása. Világi valós folyamatot ábrázol. Bemutatja, hogy egy magyar alakulat, amelyhez 1944 októberében hívták be katonának, az események kényszerítő kapcsán és a felismerés következtében hogyan válik a magyar antifasiszta harc képviselőjévé Dániában.

A visszaemlékezésekben többször történik utalás arra is, hogy a magyarokat a külföldi államokban nem fogadták olyan gyűlölettel, mint a német fegyveres erőt. Potenciálisan segítő társat láttak bennük, s ebben a reményükben nem minden esetben csalatkoztak.

Külön érdekességgel szolgálhat az olvasó számára néhány olyan visszaemlékezés, amely a magyar földön vívott antifasiszta harc néhány mozzanatát eleveníti fel. Csupán néhány címet említenék: Kiss Károly: „Sztrájktól a fegyveres ellenállásig”, Bazsik Renáta: „Sátoraljúj hely, 1944. március 22”, Kende István: „Kommunista fiatalok a német megszállás idején”.

A magyar földön folytatott ellenállási tevékenység elméleti szempontból is felvet néhány problémát. A kötetben megjelent visszaemlékezésekből is világosan kiderül, hogy az ellenállási tevékenység a fegyveres ellenállástól az embermentésig — hamis igazoló papírok gyártása — röpcédulázástól a meg nem

valósult harcra való felkészülésig, igen széles skálájú. Nem elképzelhetetlen, sőt törvényszerű, hogy az érdeklődőben feltétlenül felvetődik, vajon a fegyveres harc és a röpcédulázás jogosan került-e ugyanabba a könyvbe.

A kérdés feltevése véleményem szerint nem mesterkél. A tájékozódás szempontjából megbízható értékrendszerre feltétlenül szükség van. Az értékrendszer alatt nem az alá- és fölérendelést értem, hanem azt, hogy megbízható tudományos jellegű munkák tisztázzák, hogy egyes periódusokban az ellenállási tevékenység milyen formája látszott megvalósíthatónak, célszerűnek.

Úgy érzem ezeket a gondolatokat érintni kellett a Harcok, emlékek kapcsán. Maga a könyv azoknak ad többet, akik megfelelő szinten ismerik a tárgyalt korszakot. A széles olvasó közönség számára, tekintve, azok, akik a háború éveit érett fejjel élték át, lé-

nyegesen többet jelent ez a munka, s maga az esemény is érthetőbb, mint azok számára, akik ezt a korszakot tan-könyvekből ismerik.

Miután visszaemlékezésekről van szó, természetes, hogy nem kérhetjük számon a gondolati folyamatosságot a visszaemlékezőktől. Ugyanakkor az ilyen természetű munkáknál a folyamatosság az érthetőség kedvéért elkerülhetetlenül szükséges. Ez viszont a szerkesztés feladata.

A fent említett hiányosságok ellenére is üdvözölni kell a könyv megjelenését. Tény, hogy a jó visszaemlékezések érdemként emberközébe hozták az ellenállás problémáit. Amit feltétlenül szeretnék megjegyezni: szorgalmazni kell az ilyen jellegű munkák megjelentetését, de nem árt, ha több magyarázatot fűzünk a visszaemlékezésekhez.

Kiss Sándor